

PENGARUH ETNIK DALAM PEMBENTUKAN PARTI-PARTI POLITIK AWAL DI SARAWAK, 1959-1963

*(THE INFLUENCE OF ETHNICITY IN THE FORMATION OF EARLY POLITICAL PARTIES
IN SARAWAK, 1959-1963)*

Anita Junaidi

anitajunaidi_94@yahoo.com

Noorlizawati Wan Mat Ali

noorlizawati@fsk.upsi.edu.my

Fakulti Sains Kemanusiaan,
Universiti Pendidikan Sultan Idris, Perak, Malaysia.

Received: 20th October 2022; Accepted 25th January 2023; Published: 19th April 2023

Abstract

This paper discusses the influence of ethnicity in the formation of early political parties in Sarawak. The cession of Sarawak to the British government has led to the emergence of the people's nationalism awareness leading to the formation of political parties in Sarawak. Discussion is done through the library method by analysing books, dissertation and articles by previous researchers. The results of this study found that the plurality of races in Sarawak played a significant role in shaping the political pattern in Sarawak. The evidence can be seen in the formation of political parties that are heavily influenced by racial elements. Thus, ethnic factors have become the main factor in the formation of political parties in Sarawak. This considering that the purpose of establishing the parties is to safeguard the interests of their respective races. Therefore, the influence of ethnicity in a party can be seen according to the composition of party membership which is dominated by certain races. However, there are also several other factors that influence the formation of early political parties in Sarawak. Among them are, differences in idealism, the effects of the 1956 municipal elections, the desire for independence, regional sentiments and the influence of a party's ideology. Overall, this study can disclose to the public that the racial nature has been rooted in political parties in Sarawak since the beginning. Therefore, it is suggested for the future studies, the researcher can analyse whether this race-based party has an impact on the political development in Sarawak.

Keywords: *ethnic influence, formation, political party, Sarawak, factor*

Abstrak

Kajian ini membincangkan pengaruh etnik dalam pembentukan parti politik awal di Sarawak. Penyerahan Sarawak kepada British telah menyebabkan munculnya kesedaran nasionalisme dalam kalangan masyarakat di Sarawak sehingga membawa kepada pembentukan parti politik di Sarawak. Perbincangan dalam kajian ini dilakukan melalui kaedah kepustakaan dengan menganalisis buku, disertasi dan artikel-artikel pengkaji-pengkaji terdahulu. Hasil kajian ini mendapati kemajmukan kaum di Sarawak memainkan peranan besar dalam membentuk struktur politik di Sarawak. Buktinya dapat dilihat dalam pembentukan parti politik yang banyak dipengaruhi oleh unsur perkauman. Oleh sebab itu, faktor etnik telah menjadi faktor utama dalam pembentukan parti politik di Sarawak memandangkan tujuan penubuhan parti-parti tersebut adalah untuk menjaga kepentingan kaum masing-masing. Perkara ini dilihat dalam matlamat penubuhan parti-parti tersebut. Pengaruh etnik dalam sesebuah parti akan dapat dikesan melalui komposisi keahlian parti yang didominasi oleh kaum-kaum tertentu. Walau bagaimanapun, terdapat juga beberapa faktor lain yang mempengaruhi pembentukan parti politik awal di Sarawak seperti perbezaan idealisme, kesan pilihan raya perbandaran 1956, keinginan untuk merdeka, sentimen kedaerahan serta pengaruh ideologi sesebuah parti. Secara keseluruhannya, kajian ini dapat mendedahkan masyarakat bahawa sifat perkauman telah berakar umbi dalam parti-parti politik di Sarawak sejak dari awal lagi. Oleh itu, dicadangkan untuk kajian akan datang, pengkaji boleh mengupas sama ada parti berasaskan kaum ini memberi impak kepada perkembangan politik di Sarawak.

Kata Kunci: pengaruh etnik, pembentukan, parti politik, Sarawak, faktor

Pengenalan

Negeri Sarawak merupakan sebuah negeri yang terbesar di Malaysia dengan keluasan 48, 250 batu persegi (Lee, 1981, p. 3). Sarawak didiami oleh masyarakat pelbagai kaum yang terdiri daripada enam etnik utama iaitu Iban, Melayu, Cina, Bidayuh, Melanau dan komuniti Orang Ulu. Sebelum kedatangan kuasa Brooke, penduduk di Sarawak tidak menamakan diri mereka dengan nama-nama etnik di atas, sebaliknya mereka hanya membahaskan diri dengan nama sungai atau kawasan tempat tinggal mereka. Misalnya, mereka menggelar diri sebagai “Kami Undup”, “Kami Sekrang” yang bermaksud kami berasal dari Sungai Undup/Sungai Sekrang (Pringle, 2010, p. 18-19; Sabihah, 1990, p. 24). Namun, selepas kedatangan James Brooke, nama-nama etnik berkenaan mula dicipta dan digunapakai sehingga sekarang.

Dalam pada itu, ketika era pemerintahan rejim Brooke juga, dasar pecah dan perintah telah diperkenalkan. Menerusi dasar tersebut, penduduk Sarawak dipisahkan mengikut kawasan tempat tinggal dan sistem pendidikan vernakular mula dipraktikkan dengan mengasingkan pelajar mengikut kaum masing-masing. Contohnya, *Government Lay School* yang ditubuhkan pada tahun 1903 mempunyai tiga aliran, iaitu Melayu, Cina dan India (Sabihah Osman, 1990, p. 50-57; Ooi, 2001, p. 44-47). Senario tersebut kemudiannya berterusan pada zaman pemerintahan British, iaitu orang Melayu bersekolah di sekolah rakyat, orang Cina di sekolah persendirian Cina, manakala orang Iban dan masyarakat Dayak yang lain bersekolah di sekolah dakwah Kristian (Najihah Abdul Mutalib, 2009, p. 230-232). Kesan dasar yang mengasingkan

pendidikan masyarakat mengikut kaum tersebut akhirnya menimbulkan perasaan mengenai perbezaan kaum yang ketara dalam kalangan masyarakat di Sarawak.

Kemudian, dasar tersebut telah mempengaruhi perkembangan politik di negeri Sarawak. Sebagai negeri yang bersifat majmuk, setiap kaum di Sarawak mempunyai kepentingan dan keinginan yang berbeza-beza. Oleh yang demikian, membentuk parti politik yang dapat mewakili kaum masing-masing merupakan salah satu cara bagi menjaga kepentingan tersebut. Ekoran daripada itu, pembentukan parti politik di Sarawak cenderung bergerak atas dasar perkauman. Namun demikian, terdapat juga beberapa faktor lain yang mempengaruhi pembentukan parti politik di Sarawak. Sehubungan dengan itu, kajian ini dilakukan dengan tujuan untuk membincangkan pengaruh etnik dalam pembentukan parti politik awal di Sarawak. Di samping itu, faktor-faktor lain juga akan turut dikupas dalam kajian ini.

Latar Belakang Kajian

Pergerakan politik di Sarawak boleh dikatakan berkembang dengan penyerahan Sarawak kepada Kerajaan British oleh Rajah Vyner Brooke. Hal ini kerana penyerahan tersebut telah mendapat tentangan daripada penduduk Sarawak. Mereka berasa tertipu kerana sebelum ini, Vyner Brooke telah berjanji untuk memberikan taraf berkerajaan sendiri kepada Sarawak. Penyerahan itu juga telah menyebabkan masyarakat di Sarawak berpecah kepada dua, iaitu pro-penyerahan dan anti-penyerahan. Masyarakat Sarawak yang anti-penyerahan telah menubuhkan pelbagai persatuan bagi membantah usul tersebut. Misalnya, masyarakat Melayu melalui Persatuan Kebangsaan Melayu Sarawak (PKMS) yang dipimpin oleh Datu Patinggi Abang Abdillah telah mengadakan tunjuk perasaan bagi membantah penyerahan tersebut (Ho, 2017, p. 15; Ho, 2000, p. 72-76). Sehingga menjelang akhir tahun 1946 dan awal tahun 1947, terdapat 52 buah pertubuhan anti-penyerahan. Antaranya ialah Barisan Pemuda Sarawak (BPS), Pergerakan Pemuda Melayu (PPM), Angkatan Semangat Anak Sarawak (ASAS), Angkatan Bintawa Astana Sarawak (ABAS), Kaum Ibu PKMS, Persatuan Melayu Miri, Persatuan Melayu Limbang, Perhimpunan Kebajikan Awam, Kesetiaan Kaum Muda Matu, Kesetiaan Melayu Simanggang, Kesetiaan Kelab Dalat, Sulam Mas Seria, Kaum Ibu PPM, Kesatuan Melayu-Melanau Mukah (KMMM) dan sebagainya. Selain itu, Rukun 13 yang bersifat militan juga telah ditubuhkan pada 20 Ogos 1948 dan telah merencanakan pembunuhan ke atas Gabenor Sarawak yang kedua, iaitu Sir Duncan Stewart pada 3 Disember 1949 (*Sarawak Gazette*, 7 Januari 1950, p. 1-5). Rosli Dhobi telah diamanahkan melakukan pembunuhan tersebut berjaya menikam Duncan Stewart pada perutnya menggunakan pisau yang telah disapu dengan asid urik pada hujungnya (Rudi Affendi Khalik, 2016). Gabenor yang mengalami cedera parah di perut dikejarkan segera ke Hospital Sibu dan diterbangkan ke Singapura untuk mendapatkan rawatan lanjut (Abdullah Zakaria Ghazali, 2016, p. 8). Namun demikian, seminggu kemudian, iaitu pada 10 Disember 1949, Duncan Stewart telah disahkan meninggal dunia. Peristiwa pembunuhan tersebut telah menyebabkan pihak British menggeledah pejabat PPM, PKMS, ASAS dan BPS pada 6 dan 7 Disember 1949 dengan merampas segala dokumen yang berkaitan serta mengharamkan penubuhannya (Ho, 2001, p. 57; *Sarawak Gazette*, 7 Januari 1950, p. 4). Empat orang anggota Rukun 13 telah dijatuhkan hukuman gantung, manakala yang lain dihukum penjara (Abdullah, 2016, p. 10-11). Meskipun gerakan anti-penyerahan gagal, namun gerakan tersebut telah berjaya menimbulkan semangat kesedaran nasionalisme dalam kalangan penduduk Sarawak yang akhirnya membawa kepada perkembangan politik dan pembentukan parti politik di Sarawak.

Penyerahan Sarawak kepada British mendapat tentangan daripada rakyat Sarawak sehingga mencetuskan gerakan anti-penyerahan. Meskipun gerakan tersebut menemui kegagalan, namun berjaya menimbulkan kesedaran berpolitik dalam diri masyarakat Sarawak. Buktinya, rentetan daripada kegagalan itu, masyarakat mula membentuk parti politik mereka sendiri. Sungguhpun begitu, setiap parti politik tersebut cenderung bergerak atas dasar perkauman. Hal ini demikian kerana sebagai negeri bersifat majmuk, setiap etnik di Sarawak mempunyai kepentingan mereka sendiri. Tambahan pula, sepanjang seratus tahun pemerintahan Brooke daripada tahun 1841-1941, Brooke mengamalkan dasar pecah dan perintah. Dasar berkenaan diteruskan juga dalam pentadbiran British. Secara tidak langsung, perkara tersebut telah menyemarakkan lagi perasaan perbezaan kaum dalam diri masyarakat sehingga mempengaruhi corak politik di Sarawak. Setiap parti politik yang dibentuk umumnya bergerak atas dasar *multiracial*, namun lebih mengetengahkan kepentingan kaum masing-masing. Oleh itu, kajian ini akan membincangkan pengaruh etnik dalam pembentukan parti politik awal di Sarawak daripada tahun 1959-1963.

Metodologi Kajian

Kajian ini dilakukan dengan menggunakan kaedah kualitatif menerusi analisis dokumen ke atas sumber-sumber yang dipilih. Sumber-sumber tersebut terdiri daripada buku, disertasi dan artikel-artikel para pengkaji terdahulu. Justeru itu, kajian perpustakaan telah dilakukan di Perpustakaan Tuanku Bainun, Universiti Pendidikan Sultan Idris dan Perpustakaan Universiti Malaya. Artikel-artikel yang digunakan pula kebanyakannya diperolehi secara dalam talian. Selain itu, *Sarawak Gazette* juga telah digunakan dalam kajian ini. Hal ini demikian kerana surat khabar tersebut banyak melaporkan peristiwa yang berlaku di Sarawak pada ketika itu. Semenjak penerbitannya pada 26 Ogos 1870, *Sarawak Gazette* telah menjadi “mata, telinga dan lidah” masyarakat Sarawak.

Parti Politik Awal di Sarawak

Berikut merupakan enam parti politik awal di Sarawak yang mewakili tiga etnik utama, iaitu Melayu, Cina dan Iban, iaitu:

Sarawak United People’s Party (SUPP)

SUPP merupakan parti politik Sarawak yang pertama dan ditubuhkan secara rasmi pada 12 Jun 1959 (Ho, 1999, p. 37; Leigh, 1970, p. 190-204). Parti ini berpusat di Kuching dan mempunyai banyak cawangan di seluruh negeri Sarawak. Pembentukan parti ini adalah hasil daripada perjumpaan empat puluh orang wakil pelbagai kaum dari Bahagian Pertama, Kedua dan Ketiga Sarawak. Perjumpaan tersebut telah diadakan di rumah Stephen Yong di Kuching pada 4 Jun 1959. Hasil daripada perjumpaan tersebut telah membawa kepada pembentukan parti SUPP. Parti ini dipimpin oleh Ong Kee Hui sebagai pengerusi, manakala Stephen Yong dilantik sebagai setiausaha agung parti. Jadual berikut menunjukkan komposisi keahlian SUPP pada tahun pembentukannya, iaitu:

Jawatan	Nama
Pengerusi	Ong Kee Hui
Naib Pengerusi	Francis Umpi ak Rantai Awang Drahman bin Una Wan Abdul Rahman Jonathan Bangau ak Renang
Setiausaha Agung	Stephen Yong Kuet Tze
Penolong Setiausaha Aung	Stanley Wong Cheng Ting Wan Mohdzar bin Tuanku Mahmud
Bendahari	Charles Linang
Penolong Bendahari	Song Thian Cheok
Ahli Jawatankuasa	William Hardin Vincent Gerrard Bandong George Seah Kim Seng Teo Kui Seng Chan Siaw Hee Yeo Cheng Hoe Ong Guan Cheng Liew Ee Lee Kho Choon Hui Tieu Sung Seng Ngu Ngieng Hieng

*Sumber: Chin Ung-Ho (1997, p. 50)

Jadual 1: Ahli Jawatankuasa Tertinggi Sarawak United People's Party (SUPP)

Parti Negara Sarawak (PANAS)

Parti Sarawak yang kedua, iaitu parti PANAS telah diasaskan oleh Datu Bandar Abang Haji Mustapha pada 9 April 1960, iaitu kira-kira sepuluh bulan selepas penubuhan SUPP bagi mewakili orang Melayu (Suffian Mansor, 2021, p. 118; Leigh, 1970, p. 209; Hashim Fauzy Yaacob, 2014, p. 177-179). Jawatankuasa pusat pertama parti memperlihatkan penglibatan ahli pelbagai kaum iaitu, lima orang Melayu, tujuh orang Cina, tiga orang Iban dan tiga orang Bidayuh (Rujuk Jadual 2 di bawah). Ini menyebabkan penubuhan parti ini mendapat sambutan dan sokongan, bukan sahaja daripada kaum Melayu, tetapi juga kaum-kaum yang lain. Walau bagaimanapun, sebagai parti pro-British, maka tidak semua orang Melayu menyokong penubuhan parti PANAS.

Nama	Jawatan
Pengerusi	Abang Hj. Mustapha b. Abang Hj. Moasli
Naib Pengerusi	Mr. William Tan Edward Jerah Mrs. Asha Jaga
Setiausaha Agung	Abang Othman b. Abang Hj. Moasli
Penolong Setiausaha Agung	Mr. Loo Foot Kee Mr. Andrew Jika
Bendahari	Mr. Tan Tsak Yu
Penolong Bendahari	Mr. Long Ho Yuen
Ahli Jawatankuasa	T.K. Hj. Dol bin Osman Mr. Ngui An Shin In Abong bin Taib Abang Ikhwan Zainie Mr. Remunguis Durin Mr. Edward Menlis Mr. Sim Peng Cho Mr. Chan Poh Luke Mr. Jalil Ubong

*Sumber: Hashim Fauzy Yaacob (2014, p. 228)

Jadual 2: Keahlian Parti PANAS, 1960

Sarawak National Party (SNAP)

Parti ini ditubuhkan pada 10 April 1961 oleh segolongan orang muda kaum Iban yang merupakan bekas pekerja Shell Oilfield Ltd. di Brunei (Leigh, 1970, p. 217-219; Ho, 2000, p. 108-111). Parti ini dipengerusikan oleh J.S. Tinker dibantu oleh Edward Howell dan Lionell Bediman Ketit selaku penolong pengerusi parti. Setiausaha agung parti pula ialah Stephen Kalong Ningkan. Keempat-empat tokoh ini merupakan penggerak utama parti tersebut. Parti ini turut membuka cawangan di Bahagian Pertama, Kedua, Keempat dan Kelima. Komposisi keahlian parti SNAP boleh dilihat dalam jadual di bawah, iaitu:

Jawatan	Nama
Pengerusi	J.S. Tinker
Penolong Pengerusi	Edward Howell Lionell Bediman Ketit
Setiausaha Agung	Stephen Kalong Ningkan
Ahli Jawatankuasa	Edwin Howell David Lawrence Usit Matthew Danna Ujai Andrew Bunga Azarias Malong

*Sumber: Leigh, M. (1970, p. 217-218)

Jadual 3: Keanggotaan Parti SNAP, 1961

Barisan Jati Anak Sarawak (BARJASA)

Masyarakat Melayu yang menentang penyerahan Sarawak kepada British telah menubuhkan parti baharu, iaitu parti BARJASA (Leigh, 1970, p. 211-215; Hashim Fauzy Yaacob, 2014, p. 182-183; Ho, 2000, p. 88-91). Parti ini ditubuhkan pada 4 Disember 1961 dan diketuai oleh Datu Tuanku Bujang bin Tuanku Osman. Parti ini digerakkan oleh golongan intelektual muda seperti, Abdul Rahman Ya'kub, Abdul Taib Mahmud, Abang Han, Haji Suut Tahir, Ajibah Abol, Ainnie Dhobi, Mohd Mortadza Haji Daud, Ustaz Abdul Kadir Hasan dan Haji Busrah Hassan. Penubuhan parti ini mendapat sokongan daripada masyarakat yang anti-penyerahan dan anti-perabangan.

Sarawak Chinese Association (SCA)

Parti kedua masyarakat Cina ini ditubuhkan pada 30 Jun 1962, tetapi hanya didaftarkan pada bulan Julai 1962 (Leigh, 1970, p. 204-206; Ho, 2000, p. 103-106). Pengerusi pertama parti ialah William Tan, bekas naib pengerusi parti PANAS. Keanggotaan parti ini didominasi oleh golongan peniaga Cina yang kaya raya. Kebanyakannya berasal daripada komuniti Teochews dan Foochow yang mendapat pendidikan Cina. Namun, terdapat juga sebahagian ahli parti yang mendapat pendidikan Inggeris. SCA dikatakan telah berjaya mengumpul ahli seramai 2000 hingga 3000 orang di seluruh Sarawak. Ini membuktikan bahawa parti tersebut turut mendapatkan sambutan yang menggalakkan daripada orang Cina.

Parti Pesaka Anak Sarawak (PESAKA/PAPAS)

Penubuhan parti SNAP oleh orang Iban di Bahagian Kedua menyebabkan orang Iban di bahagian ketiga juga ingin menubuhkan parti mereka sendiri. Justeru, pada bulan Julai 1962, parti PESAKA telah berjaya didaftarkan secara rasmi (Leigh, 1970, p. 219-221; Suffian Mansor, 2016, p. 104; Ho, 2000, p. 111-113). Parti ini turut dikenali sebagai parti Penghulu kerana sebahagian besar barisan pemimpin PESAKA terdiri daripada golongan Penghulu. Antaranya, Penghulu Masam anak Radin, T. R. Francis Bujang anak Manja, Penghulu Francis Umpau dan Penghulu Chundi anak Resa. Keempat-empat orang tokoh ini merupakan kunci utama kepada penubuhan parti PESAKA.

Analisis dan Perbincangan

Pengaruh Etnik dalam Pembentukan Parti Politik Awal di Sarawak

Sebagaimana yang telah dinyatakan di atas, pemerintahan Brooke dan British telah mengamalkan dasar pecah dan perintah sama ada dalam bidang ekonomi atau pendidikan. Tiga aliran persekolahan, iaitu Melayu, Cina dan Inggeris yang diperkenalkan telah mencetuskan perasaan perbezaan kaum dan sentimen perkauman dalam kalangan masyarakat di Sarawak. Perasaan perbezaan kaum tersebut sudah lama wujud di Sarawak, namun hal ini tidaklah begitu

ketara. Namun semenjak kedatangan penjajah seperti Brooke dan British, perbezaan itu dilihat semakin menonjol. Hal ini demikian kerana dasar pecah dan perintah yang dibawa oleh penjajah telah mengajar masyarakat untuk mengutamakan kepentingan kaum mereka sendiri berbanding kepentingan kaum lain. Secara tidak langsung, masyarakat sukar bersatu dan lebih cenderung kepada kaum masing-masing. Keadaan tersebut telah memberi kesan kepada struktur politik di Sarawak apabila faktor etnik menjadi pendorong kepada pembentukan sesebuah parti politik. Para pengkaji terdahulu turut menanggapi perkara tersebut. Misalnya, Milne & Mauzy (In Malike Brahim, 2011, p. 69) mengatakan bahawa sejarah politik di Malaysia tidak dapat lari daripada persoalan tentang etnik kerana stratifikasi sosial negara yang bersifat majmuk khususnya di Sarawak. Searle (1983) yang dipetik oleh Malike Brahim (2011, p. 78) turut membincangkan tentang penubuhan parti-parti politik di Sarawak yang berasaskan perkauman. Malike Brahim (2011, p. 68) sendiri turut mengatakan bahawa penubuhan parti politik di Sarawak dibayangi oleh unsur perkauman. Menerusi pendapat para pengkaji terdahulu itu, dapatlah dilihat bahawa faktor etnik sememangnya mempengaruhi penubuhan parti politik di Sarawak. Tambahan pula, kebanyakan parti politik awal di Sarawak bertunjangkan kepada kaum-kaum tertentu. Contohnya, parti SUPP dan SCA ditubuhkan oleh orang Cina, Parti PANAS dan BARJASA ditubuhkan oleh orang Melayu, manakala parti SNAP dan PESAKA ditubuhkan oleh orang Iban. Perkara ini sekaligus menunjukkan bahawa kaum-kaum di Sarawak lebih tertarik dengan parti yang didominasi oleh kaum mereka sendiri. Bahkan, sehingga menjelang akhir tahun 1961, tiga parti politik awal di Sarawak dilihat condong kepada sesuatu kaum dengan SUPP bersifat kecinaan, PANAS bersifat kemelayuan dan SNAP bersifat keibanan (Hashim Musa, 2014, p. 180). Penubuhan parti politik yang bercorak perkauman ini telah menjadi ikutan parti-parti lain di Sarawak selepas itu. Pada tahun 1983 wujud *Parti Bansa Dayak Sarawak* (PBDS) yang bersifat keibanan dengan menekankan konsep *Dayakisme* (Jawan, 1994, p. 131).

Pembentukan parti berasaskan kaum terjadi kerana setiap kaum berbeza pegangan, kepercayaan, kebudayaan, cara hidup dan keinginan. Hanya kaum itu sendiri yang lebih memahami dan mengetahui keinginan politik kaum masing-masing. Hal ini dapat dilihat dalam tujuan dan matlamat perjuangan sesebuah parti. SUPP misalnya dibentuk hasil desakan masyarakat Cina yang ingin menuntut hak-hak mereka dalam sektor pelajaran dan perniagaan (Hashim Musa, 2014, p. 176; Chin, 1997, p. 48). Hal ini kerana orang Cina berasa disisihkan oleh kerajaan British terutamanya apabila Dasar Pelajaran Kebangsaan¹ diperkenalkan. Oleh itu, semasa pengumuman penubuhan SUPP, masyarakat Cina menyambut baik dan menyokong penubuhan parti tersebut kerana parti diketuai oleh orang Cina yang akan menjanjikan banyak peluang ekonomi.

---

¹ Rancangan untuk menyeragamkan sistem pendidikan di Sarawak dengan menjadikan bahasa Inggeris sebagai bahasa pengantar di sekolah menengah. Sukatan pelajaran dan peperiksaan turut diseragamkan dengan mengutamakan subjek yang mempunyai kepentingan khas kepada rakyat Sarawak. Justeru itu, buku teks berasaskan Sarawak perlu digunakan bagi menggantikan buku-buku yang didatangkan khas dari United Kingdom, Tanah Melayu dan China. Selain itu, untuk menyemai semangat kekitaan dan perasaan taat setia rakyat kepada negeri Sarawak, pelajaran Sivik juga telah diperkenalkan. Secara keseluruhannya, dasar pelajaran British ini mendapat reaksi yang positif daripada masyarakat peribumi, namun dianggap menyisihkan pendidikan Cina oleh masyarakat Cina. Lantaran itu, masyarakat Cina menolak Dasar Pelajaran Kebangsaan tersebut kerana mereka tidak mahu menukar sistem pendidikan sedia ada mereka yang lebih berpaksikan kepada negara China dengan sukatan dan buku dibawa khas dari China. Rujukan lanjut lihat Ooi Keat Gin, *Dunia seberang sungai: Pendidikan di Sarawak dari zaman pemerintahan Brooke hingga ke pentadbiran Pejabat Tanah, 1841-1963*, Penerbit Universiti Sains Malaysia, 2001, halaman 130-135.

Sementara itu, penubuhan PANAS pula bertujuan untuk menggerakkan masyarakat Melayu dan memajukan pendidikan serta membela kedudukan mereka di Sarawak (Hashim Musa, 2014, p. 178). Begitu juga dengan penubuhan parti SNAP yang ingin memperjuangkan kepentingan orang Iban. SNAP menekankan soal nasionalisme peribumi dan kemajuan sosioekonomi orang Iban. Matlamat perjuangan parti BARJASA juga menunjukkan sifat perkauman atau lebih tepat kebumiputeraan kerana menekankan hak peribumi dan tidak memasukkan kaum Cina dalam senarai bangsa rakyat Sarawak (Leigh, 1970, p. 214; Roff, 1973, p. 126-127). SCA pula ditubuhkan atas kesedaran golongan Cina yang berharta bahawa kaum Cina memerlukan sebuah badan politik yang dapat memelihara kepentingan masyarakat Cina apabila Sarawak mencapai kemerdekaan (Ho, 2012, p. 20). Golongan ini percaya SUPP tidak akan mendapat tempat dalam kerajaan Malaysia kerana SUPP menentang gagasan tersebut. Oleh yang demikian, mereka berpendapat perlunya sebuah parti politik yang mewakili kaum Cina berada dalam kerajaan apabila Sarawak merdeka agar kepentingan kaum Cina terjaga.

Seterusnya, komposisi keahlian parti juga membuktikan bahawa faktor etnik jelas sekali mempengaruhi pembentukan sesebuah parti di Sarawak. Meskipun pada awalnya pembentukan parti bersifat *multiracial* tetapi keahlian parti menunjukkan parti-parti tersebut didominasi oleh kaum-kaum tertentu. Situasi ini pernah diulas oleh Leigh (1988) yang mengatakan bahawa parti politik di Sarawak bermula dengan sifat kepelbagaian etnik tetapi mula berubah kepada dominasi kaum tertentu. Hujah Leigh ini turut diakui oleh Jawan (1994) yang mengatakan bahawa kecenderungan politik etnik bertambah kuat pada abad ke-20 apabila parti-parti politik di Sarawak dengan sendirinya berubah kepada bersifat perkauman. Suffian Mansor (2012) turut memerihalkan bahawa tiga parti politik awal di Sarawak, iaitu SUPP, PANAS dan SNAP merupakan parti pelbagai kaum pada awalnya tetapi lebih mencerminkan kaum masing-masing. Contohnya dapat dilihat dalam komposisi keahlian SUPP, iaitu 13 orang daripada 20 orang ahli jawatankuasa tertinggi ialah kaum Cina dan tujuh orang lagi bukan Cina (Chin, 1997, p. 50; lihat jadual 1). Malahan, dalam perjumpaan pertama parti itu pada 4 Jun 1959 juga jelas menunjukkan parti itu bersifat kecinaan apabila 24 orang pengasas parti ialah Cina, lima orang Iban, dua orang Bidayah, dua orang Melanau dan seorang Melayu. Begitu juga dengan parti PANAS yang bersifat kemelayuan kerana didominasi oleh orang Melayu golongan kelas perabangan khususnya pada tahun 1963.

Etnik/Tahun	1960	1963
Melayu	5	20
Cina	7	6
Iban	3	4
Dayak Darat	2	1
Kayan	0	1
India	0	1
Lain-lain	2	2
Jumlah	19	35

*Sumber: Leigh, M. (1970, p. 210)

Jadual 4: Komposisi keanggotaan Parti Negara Sarawak (PANAS) mengikut kaum

Jadual 4 di atas memperlihatkan pertambahan bilangan anggota Melayu dalam jawatankuasa pusat tertinggi parti, iaitu seramai 20 orang berbanding hanya lima orang pada

tahun pembentukannya. Keadaan itu mendorong orang Cina meninggalkan PANAS kerana terlalu bersifat kemelayuan dan orang bukan Cina meninggalkan SUPP kerana terlalu bersifat kecinaan (Hashim Musa, 2014, p. 179). Ahli kaum Melayu SUPP misalnya telah keluar daripada parti kira-kira tiga minggu selepas pemilihan ahli dijalankan (Leigh, M., 1970, p. 201). William Tan yang merupakan naib presiden PANAS juga telah meninggalkan parti PANAS dan menubuhkan parti SCA (Suffian Mansor, 2021, p. 122). Temenggung Jugah juga keluar daripada PANAS dan memimpin parti PESAKA yang baru ditubuhkan. Perkara yang sama turut berlaku dalam parti SNAP yang awalnya bersifat *multiracial*, tetapi semakin bersifat keibanan kerana majoriti ahlinya adalah orang Iban. Begitu juga dengan parti BARJASA yang didominasi oleh kaum Melayu-Melanau, PESAKA didominasi oleh kaum Dayak terutamanya kaum Iban dan SCA pula parti kaum Cina sepenuhnya. Berdasarkan perbincangan di atas, faktor etnik jelas sekali mempengaruhi pembentukan parti politik awal di Sarawak. Walau bagaimanapun, terdapat juga beberapa faktor lain yang telah berjaya dikenal pasti seperti berikut, iaitu:

Perbezaan Idealisme Politik

Perbezaan idealisme politik antara ahli dalam sesebuah parti membawa kepada perasaan tidak puas hati sehingga berlakunya perpecahan dalam parti. Sesetengah ahli bahkan sanggup keluar daripada parti dan menyertai parti lain atau membentuk parti baru. Di Sarawak, situasi ini dapat dilihat dalam penubuhan parti BARJASA, PESAKA dan SCA. Ketiga-tiga parti ini merupakan parti kedua bagi kaum Melayu, Iban dan Cina. Golongan anti-PANAS yang anti-penyerahan telah menubuhkan parti BARJASA kerana bagi mereka idealisme parti PANAS tidak sesuai dengan mereka (Hashim Musa, 2014, p. 182; Ho, 2000, p. 89). Penubuhan parti BARJASA ini juga menunjukkan tidak semua orang Melayu menyokong parti PANAS. Hal ini kerana pemimpin parti PANAS, iaitu Abang Mustapha menyokong penyerahan Sarawak kepada British dan bersifat autokratik dalam mengelola partinya. Oleh sebab itu, orang Melayu yang masih kecewa dengan kegagalan gerakan anti-penyerahan tidak menyokong penubuhan PANAS. Tambahan pula, pucuk pimpinan parti turut didominasi oleh golongan kelas perabangan sehingga mengakibatkan timbulnya perbezaan kelas, umur dan kepentingan. Atas faktor-faktor tersebut, golongan anti-PANAS daripada masyarakat bawahan terutamanya golongan anti-penyerahan telah mengasaskan parti baharu, iaitu parti BARJASA.

SCA pula ditubuhkan oleh golongan masyarakat Cina yang tidak suka dengan sikap SUPP yang agak radikal (Lee & Tan, 2000, p. 378). Hal ini disebabkan, SUPP adalah pro-Komunis dan penubuhannya dipengaruhi oleh *Clandestine Communist Organization* (CCO). Buktinya, ahli komunis seperti Tan Hsiao Tong, Kho Choon Hui, Wen Ming Chyuan dan Bong Kee Chock terlibat dalam pembentukan parti SUPP (Chin, 1997, p. 51). Walau bagaimanapun, pihak komunis tidak menampakkan keterlibatan mereka dan hanya bertindak di belakang tabir sahaja. Hal ini menyebabkan SCA tidak sehaluan dengan SUPP dari sudut idealisme politik. Perbezaan idealisme politik itu juga berlaku disebabkan kebanyakan pemimpin SUPP mendapat pendidikan Inggeris yang menyebabkan parti tersebut kurang mendapat sambutan dalam kalangan masyarakat Cina konservatif yang mendapat pendidikan Cina (Roff, 1973, p. 129-130; Lee & Tan, 2000, p. 378). Masyarakat Cina konservatif tersebut terdiri daripada golongan peniaga kaya yang ingin menjaga kepentingan perniagaan mereka. Hal ini kerana, mereka bimbang sikap SUPP yang radikal itu akan menjejaskan hubungan mereka dengan pelanggan mereka yang kebanyakannya terdiri daripada orang Iban dan Melayu (*Sarawak Gazette*, 30

September 1959, p. 222). Justeru itu, masyarakat Cina yang tidak suka dengan parti SUPP akhirnya menubuhkan parti SCA menerusi sokongan dan bantuan kewangan daripada golongan peniaga kaya khususnya tauke-tauke Foochow di Sibiu.

Begitu juga dengan parti PESAKA yang ditubuhkan oleh golongan pemimpin Iban Bahagian Ketiga. Pemimpin Iban yang terdiri daripada golongan Penghulu ini tidak berkenan dengan perjuangan SNAP yang diketuai oleh golongan orang muda Iban. Para pemimpin ini berpendapat perjuangan orang Iban dan Dayak harus dipimpin oleh para ketua masyarakat tradisional (Suffian Mansor, 2016, p. 103). Lantaran itu, Temenggung Jugah yang kebetulan keluar daripada parti PANAS telah dipanggil untuk memimpin parti khas Dayak yang baru ditubuhkan, iaitu parti PESAKA/PAPAS.

Kesan Pilihan Raya Perbandaran 1956

Semasa pemerintahan Vyner Brooke, beliau telah memperkenalkan Perlembagaan Sarawak 1941 bagi menyediakan Sarawak ke arah berkerajaan sendiri (*Sarawak Gazette*, 1 April 1941, p. 61-62). Berdasarkan perlembagaan tersebut, kuasa autokrasi Rajah dipindahkan kepada bidang kuasa Majlis Tertinggi (*Supreme Council*). Kuasa perundangan Rajah juga berpindah kepada bidang kuasa Majlis Negeri (*Council Negeri*). Ini bermakna, Rajah hanya boleh bertindak mengikut nasihat Majlis Tertinggi dan Majlis Negeri. Walau bagaimanapun, Perlembagaan 1941 tersebut tidak sempat dilaksanakan kerana Jepun telah menduduki Sarawak ketika itu. Perlembagaan tersebut hanya berkuatkuasa semasa pemerintahan British.

Sungguhpun begitu, pada tahun 1956, Perlembagaan Sarawak telah dipinda dan diganti dengan Perlembagaan 1956 yang diisytiharkan secara rasmi oleh Ratu England pada 3 Ogos 1956 (Porritt, 1997, p. 22-25; *Sarawak Gazette*, 31 Ogos 1956, p. 201). Berdasarkan Perlembagaan 1956, keanggotaan Majlis Negeri bertambah kepada 45 orang, iaitu 24 ahli tidak rasmi yang dipilih secara tidak langsung dan 21 orang lagi dipilih menjadi ahli kerana jawatan atau dilantik langsung oleh gabenor (Ruslan Zainuddin et al., 2005, p. 150). Di samping itu, keanggotaan Majlis Tertinggi juga bertambah menjadi 10 orang. Lima orang daripada ahli tersebut dilantik oleh Majlis Negeri. Semasa pentadbiran British juga, sistem pentadbiran negeri telah disusun semula dengan penubuhan lima bahagian pentadbiran dan setiap pentadbiran diketuai oleh seorang Residen. Bahagian-bahagian ini dipecahkan kepada beberapa daerah yang diketuai oleh Pegawai Daerah. Daerah-daerah kecil pula ditadbir oleh Penolong Pegawai Daerah. Pemilihan Pegawai Daerah telah dibuat melalui sistem pilihan raya. Oleh itu, pada 4 November 1956 Pilihan Raya Sarawak yang julung kalinya telah diadakan bagi memilih Ahli Majlis Perbandaran Kuching (Porritt, 1997, p. 24; *Sarawak Gazette*, 30 November 1956, p. 273). Menurut Ong et al. (2014) yang dipetik dalam Leigh (1988, p. 74), pilihan raya pada tahun 1956 itu telah menjadi titik tolak dan pemangkin kepada penubuhan SUPP. Pada masa tersebut, orang Cina di Sarawak juga sedang menghadapi masalah ekoran dasar kerajaan dalam bidang perniagaan dan pelajaran (Ho, 2000, p. 95-96). Bagi pemimpin-pemimpin terkemuka Cina, menubuhkan parti politik pada saat itu adalah masa yang paling sesuai untuk meraih sokongan masyarakat Cina yang tidak berpuas hati dengan dasar kerajaan British tersebut. Tambahan pula, orang Cina di Tanah Melayu dan Singapura turut memperjuangkan kepentingan mereka dengan menubuhkan parti politik. Perkara ini telah mencetuskan idea kepada pemimpin Cina Sarawak

untuk menubuhkan parti politik mereka sendiri. Justeru, pada Jun 1959, SUPP telah berjaya didaftarkan. Parti ini kemudiannya menjadi pelopor kepada penubuhan parti politik lain di Sarawak.

Keinginan untuk Mendapatkan Kemerdekaan

Keinginan untuk mendapatkan kemerdekaan juga mendorong masyarakat di Sarawak untuk mengasaskan parti politik mereka sendiri. Ini disebabkan rakyat Sarawak masih berasa kecewa kerana hasrat mereka untuk berkerajaan sendiri tidak tercapai ekoran penyerahan Sarawak kepada British oleh Vyner Brooke pada 1 Julai 1946 (*Sarawak Gazette*, 2 Januari 1947, p. 2). Tambahan pula, negara-negara jiran seperti Tanah Melayu dan Indonesia pada ketika itu sudah mencapai kemerdekaan daripada kuasa asing. Secara tidak langsung, perkara tersebut telah menimbulkan keinginan rakyat Sarawak untuk bebas daripada pemerintahan British. Oleh itu, penubuhan parti politik adalah sebagai langkah awal bagi mencapai kemerdekaan negara.

Keinginan untuk merdeka dapat dilihat dalam matlamat penubuhan parti. Contohnya, salah satu matlamat penubuhan PANAS adalah untuk menentukan Sarawak akan mencapai pemerintahan sendiri dan kemudiannya kemerdekaan dengan jalan yang aman (Hashim Musa, 2014, p. 178; Suffian Mansor, 2021, p. 119-120). Oleh sebab itu, PANAS menyokong sepenuhnya gagasan Malaysia yang dicadangkan oleh Perdana Menteri Persekutuan Tanah Melayu, Tunku Abdul Rahman. Sokongan PANAS juga didasari oleh faktor keselamatan, iaitu bagi mengelakkan Sarawak dikuasai oleh golongan komunis. Perkara itu dibuktikan oleh Abang Othman selaku Setiausaha Agong PANAS yang mengatakan bahawa PANAS menyokong rancangan Malaysia bagi mendapatkan kemerdekaan untuk Sarawak supaya komunis tidak berpeluang untuk berkuasa di Sarawak (Suffian Mansor, 2021, p. 124). SCA turut menyokong gagasan Malaysia kerana yakin Sarawak akan menikmati kemerdekaan dan pemerintahan sendiri dalam Malaysia (Ho, 2012, p. 20). Penubuhan SUPP juga bertujuan untuk mendapatkan kemerdekaan daripada British. Ini dapat dilihat dalam matlamat penubuhan parti, iaitu untuk mencari kemajuan politik untuk rakyat Sarawak dengan cara perlembagaan dengan matlamat akhirnya untuk mendapatkan kebebasan (Chin, 1997, p. 49; Ho, 1999, p. 39). PESAKA juga menunjukkan sokongan kepada gagasan Malaysia apabila bergabung dengan parti PANAS, BARJASA, SCA dan SNAP untuk membentuk pakatan yang dikenali sebagai *Sarawak Alliance Party* (SAP). Pakatan tersebut bertujuan untuk memperjuangkan kemerdekaan Sarawak menerusi gagasan Malaysia (Ho, 2000, p. 105; *Sarawak Gazette*, 31 Ogos 1963, p. 174-175). Pembentukan pakatan tersebut juga memperlihatkan parti-parti politik di Sarawak mengikut jejak langkah parti UMNO, MCA dan MIC yang mengetepikan perbezaan mereka dengan bekerjasama menentang *Malayan Union* sehingga akhirnya Tanah Melayu berjaya mencapai kemerdekaan daripada British pada tahun 1957 (Hashim Musa, 2009, p. 68). Tambahan pula, peristiwa gerakan anti-penyerahan yang berlaku sebelum itu juga merupakan tanda bantahan kepada pemerintahan British kerana rakyat Sarawak ingin berkerajaan sendiri. Penubuhan parti politik ini hanyalah wadah dan persediaan untuk mencapai kemerdekaan. Oleh itu, apabila Tunku Abdul Rahman mencadangkan gagasan Malaysia, parti politik di Sarawak teragak-agak untuk menyertai pada awalnya sebelum akhirnya mereka bersetuju apabila melihat Sarawak akan merdeka daripada British dan selamat daripada ancaman komunis sekiranya menyertai gagasan Malaysia (*Sarawak*

Gazette, 31 Januari 1962, p. 14-20). Dengan itu, jelaslah bahawa, keinginan untuk mencapai kemerdekaan turut mempengaruhi pembentukan parti politik di Sarawak.

Sentimen Kedaerahan atau Pengaruh Wilayah

Sentimen kedaerahan juga mempengaruhi pembentukan parti politik di Sarawak (Nidzam Sulaiman, 2006, p. 150). Buktinya dapat dilihat melalui penubuhan parti PESAKA. Umum sedia maklum bahawa orang Iban di Bahagian Kedua (Saribas) dan Bahagian Ketiga (Batang Rejang) tidak bersatu sejak dahulu lagi. Perpecahan tersebut berpunca daripada tindakan Brooke yang sering menggunakan orang Iban di Bahagian Kedua untuk memerangi orang Iban di Bahagian Ketiga (Sanib Said, 2010, p. 120-121; Roff, 1973, p. 123-124; Leigh, 1970, p. 219; Hashim Musa, 2014, p. 181). Tindakan Brooke tersebut akhirnya menyebabkan perpecahan dan permusuhan antara orang Iban berlaku dan perkara tersebut masih dirasakan oleh mereka. Selain itu, perpecahan juga berlaku disebabkan perbezaan mazhab agama Kristian bagi kedua-dua bahagian tersebut (Ho, 2000, p. 111). Orang Iban di Bahagian Kedua menganut mazhab Anglikan, manakala orang Iban Bahagian Ketiga menganut mazhab Katolik dan Methodist. Oleh sebab itu, apabila orang Iban Bahagian Kedua menubuhkan SNAP, orang Iban Bahagian Ketiga pula menubuhkan PESAKA. Semangat kesukuan berdasarkan kedaerahan yang kuat menyebabkan orang Iban di Bahagian Ketiga tidak menyokong parti SNAP meskipun parti tersebut bertujuan untuk menjaga kepentingan orang Iban (Jawan, 1991, p. 29-30). Orang Iban di Bahagian Ketiga lebih rela menyertai parti PANAS dan BARJASA sebelum akhirnya menubuhkan parti mereka sendiri iaitu parti PESAKA.

Pengaruh kedaerahan ini turut mempengaruhi politik orang Melayu apabila parti BARJASA telah ditubuhkan oleh orang Melayu-Melanau berpendidikan dari Bahagian Ketiga di Sibuan bagi menyaingi parti PANAS yang ditubuhkan orang Melayu kelas perabangan dari Bahagian Pertama di Kuching (Sanib Said, 2010, p. 115-122; Nidzam Sulaiman, 2006, p. 142; Suffian Mansor, 2016, p. 103). Politik Melayu di Sarawak sering memperlihatkan pertembungan antara golongan intelektual muda dan golongan aristokrat. Kebetulan juga, golongan Melayu berpendidikan rata-rata berasal dari Sibuan, manakala golongan bangsawan berasal dari Kuching. Kedua-dua golongan ini sememangnya tidak akur terutamanya selepas peristiwa penyerahan Sarawak kepada British. Selain itu, Sibuan merupakan kubu kuat gerakan anti-penyerahan, manakala Kuching adalah pusat politik Melayu yang didominasi oleh golongan kelas perabangan. Sebahagian daripada golongan perabangan tersebut menyokong penyerahan Sarawak kepada British sehingga menyebabkan orang Melayu Sibuan yang kebanyakannya golongan anti-penyerahan membenci kepimpinan golongan aristokrat di Kuching. Oleh sebab itu, orang Melayu Sibuan daripada golongan intelektual muda yang anti-penyerahan tidak menyokong penubuhan parti PANAS. Secara tidak langsung, permusuhan antara kedua-dua golongan tersebut telah mempengaruhi pembentukan parti politik di Sarawak apabila orang Melayu Sibuan bertindak menubuhkan parti mereka sendiri, iaitu parti BARJASA. Jelaslah bahawa pengaruh wilayah ini sedikit sebanyak mempengaruhi senario politik di Sarawak.

Pengaruh Ideologi dan Fahaman Parti

Penubuhan parti politik di Sarawak juga turut dipengaruhi oleh ideologi dan fahaman sesebuah parti. SUPP misalnya adalah parti yang berideologi sosialis dan dipengaruhi oleh fahaman komunis. Daripada awal pembentukan SUPP, keterlibatan anggota yang berhaluan kiri yang menyokong aliran sosialis dapat dilihat dalam pucuk pimpinan parti seperti, Chan Siaw Hee, Liew Ee Lee, Ngu Ngeing Hieng & Tieu Sung Seng (Chin, 1997, p. 51). Chan Siaw Hee merupakan salah seorang calon SUPP semasa Pilihan Raya Perbandaran Tempatan pada tahun 1959 dan berjaya memenangi kerusi yang dipertandingkan. Tieu Sung Seng pula telah dilantik sebagai Setiausaha SUPP bagi cawangan di Sibü. Anggota SUPP yang pro-sosialis ini bergiat aktif dalam setiap kegiatan parti.

Seterusnya, komunis melalui pertubuhan mereka CCO juga merancang untuk menggunakan parti politik dalam memperkukuhkan sokongan penduduk (Lee & Tan, 2000, p. 378; Roff, 1973, p. 113). Namun, mereka tidak menunjukkan keterlibatan mereka dan hanya bertindak di belakang tabir. Oleh itu, apabila SUPP ditubuhkan komunis cuba menjadikan parti tersebut sebagai wadah untuk menyebarkan pengaruh mereka dalam kalangan orang Cina Sarawak. CCO menyokong penubuhan SUPP kerana perjuangan parti tersebut adalah untuk menuntut kemerdekaan dan mengusir penjajah British (Ho, 2014, p. 41). Sekiranya British berjaya diusir, komunis berpeluang untuk membentuk negara republik komunis seperti negara China di Sarawak. Justeru, komunis ingin menguasai barisan pucuk pimpinan SUPP agar mereka dapat mengawal segala kegiatan parti. Pengaruh komunis dalam SUPP dapat dilihat melalui penangkapan empat orang Cina yang terlibat dalam kegiatan CCO, iaitu Tan Kheng Aik dan Lui How Ming, editor akhbar *Min Chong Pao* (Sibü) dan *Sa Min Pao* (Miri), serta Teo Yung Kiaw dan Tin Man Wo, pemimpin kesatuan kerja. Kesemua mereka ini merupakan ahli jawatankuasa SUPP. Seterusnya adalah penangkapan enam orang komunis di Batu 17 Jalan Serian-Simanggang pada pagi 5 Januari 1963. Mereka juga merupakan ahli CCO yang aktif merangkap ahli SUPP. Begitu juga dengan penangkapan 69 orang belia Cina di sempadan Sarawak-Indonesia apabila lebih 20 orang daripada jumlah yang ditangkap memiliki lencana SUPP. Anggota komunis juga turut terlibat dalam Jawatankuasa Pusat SUPP, seperti Wen Ming Chyuan pernah dilantik sebagai Setiausaha Propaganda Pendidikan dalam Jawatankuasa Pusat SUPP tahun 1960-1962. Wen Ming Chuan dan Bong Kee Chok juga pernah dilantik sebagai Timbalan Setiausaha Umum SUPP pada tahun 1962-1964. Pihak komunis terus menjadikan SUPP sebagai satu medium untuk menyebarkan pengaruh dan fahaman mereka. Secara tidak langsung, ini menunjukkan gerakan komunis telah membantu dalam proses penubuhan SUPP.

Kesimpulan

Gerakan anti-penyERAHAN Sarawak kepada British telah berjaya mencetuskan semangat kesedaran nasionalisme dalam kalangan penduduk Sarawak yang akhirnya membawa kepada perkembangan politik dan pembentukan parti-parti politik awal di Sarawak. Penubuhan parti politik awal di Sarawak dilihat banyak dipengaruhi oleh faktor etnik kerana bercorak perkauman dengan bertunjangkan kepada sesuatu kaum. Ini dapat dilihat dalam matlamat dan keahlian parti yang didominasi oleh kaum-kaum tertentu. Misalnya, SUPP didominasi orang Cina, PANAS didominasi orang Melayu dan SNAP pula parti orang Dayak. Parti-parti yang terbentuk

seterusnya juga jelas menampakkan elemen perkauman apabila SCA hanya terbuka untuk orang Cina sepenuhnya. Begitu juga dengan parti PESAKA yang keahliannya terhad untuk orang Dayak sahaja. BARJASA juga walaupun bersifat kebumiputeraan, tetapi didominasi oleh Melayu-Melanau yang memperjuangkan kepentingan orang Melayu dan agama Islam. Keadaan tersebut jelas menunjukkan faktor etnik memainkan peranan penting dalam penubuhan parti politik awal di Sarawak.

Walau bagaimanapun, faktor etnik bukanlah satu-satunya faktor yang mempengaruhi pembentukan parti politik awal di Sarawak. Perbezaan idealisme yang menyebabkan ketidakpuasan hati berlaku juga mendorong ahli parti keluar dan membentuk parti baharu. Buktinya, dapat dilihat melalui penubuhan parti BARJASA. Masyarakat bawahan anti-penyerahan yang tidak menyukai gaya diktator Datu Bandar Abang Hj. Mustapha telah meninggalkan parti PANAS dan menubuhkan parti BARJASA. Orang Cina yang tidak menyukai sikap SUPP yang agak radikal juga telah menubuhkan parti SCA. Perkara yang sama juga berlaku dalam penubuhan PESAKA. Pilihan Raya Perbandaran 1956 juga memberi kesan langsung kepada penubuhan parti politik di Sarawak, iaitu Parti SUPP. Seterusnya, faktor kemerdekaan juga memainkan peranan dalam pembentukan parti kerana kebanyakan parti yang ditubuhkan bertujuan untuk mendapatkan kemerdekaan daripada penjajah. Contohnya, SUPP, PANAS dan SCA. Pengaruh kedaerahan pula mendorong penubuhan parti BARJASA dan PESAKA. Perpecahan orang Iban semasa pemerintahan Brooke masih dirasai oleh orang Iban di Bahagian Ketiga yang menyebabkan mereka tidak menyokong penubuhan Parti SNAP yang ditubuhkan oleh orang Iban di Bahagian Kedua. Begitu juga dengan penubuhan parti BARJASA oleh orang Melayu-Melanau di Bahagian Ketiga yang bertujuan untuk menyaingi parti PANAS orang Melayu kelas perabangan di Bahagian Pertama. Ideologi parti juga mendorong pembentukan sesebuah parti sebagaimana yang berlaku kepada SUPP. Parti tersebut berideologi sosialis dan dipengaruhi oleh fahaman komunis kerana pihak komunis telah terlibat dalam pembentukan dan kegiatan parti SUPP. Kesimpulannya, kepelbagaian etnik di Sarawak telah mempengaruhi corak politik parti yang cenderung bergerak atas dasar perkauman. Namun begitu, terdapat juga faktor-faktor lain yang turut menyumbang kepada pembentukan parti politik awal di Sarawak.

Pembentukan parti-parti politik awal tersebut meskipun bersifat perkauman namun telah membantu dalam menyediakan masyarakat Sarawak ke arah berkerajaan sendiri dan mencapai kemerdekaan. Situasi ini memandangkan Sarawak masih lagi baharu dalam politik kepartian. Oleh itu, sekiranya ingin mencapai kemerdekaan, Sarawak hendaklah mempunyai organisasi atau pertubuhan politik yang dan pertubuhan ini boleh menggerakkan atau memimpin masyarakat agar peristiwa kegagalan gerakan anti-penyerahan tidak berulang kembali. Justeru itu, penubuhan parti politik tersebut dilihat sebagai langkah awal masyarakat Sarawak dalam melatih dan membiasakan diri dengan dunia politik sebelum mencapai taraf kerajaan sendiri.

Rujukan

- Abdullah Zakaria Ghazali. (19 Februari 2016). Pergerakan Pemuda Melayu Sibü dan pembunuhan Gabenor Sarawak Duncan Stewart 1949. [Paper Presentation]. *Pergerakan Melayu Sibü dan Pembunuhan Gabenor Sarawak, Duncan Stewart 1949*. Seminar Jabatan Sejarah, Fakulti Seni dan Sains Sosial, Kuala Lumpur, Universiti Malaya.
- Chin, U. H. (1997). *Chinese politics in Sarawak: A study of the Sarawak United People's Party*. Oxford University Press.
- Hashim Fauzy Yaacob. (2014). *Kedudukan orang Melayu Sarawak di bawah penjajahan British 1946-1963*. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Hashim Musa. (2009). The evolution of Islamic-cultural fusion, identity, Islamic resurgence and current challenges in the Malay life. *Jurnal Pengajian Melayu (JOMAS)*, 20, (1), 51-81.
- Ho, H. L. (10-11 Julai 2017). Pergerakan politik di Sarawak: Isu penyerahan Sarawak kepada British. In *Seminar Guru Sejarah: Pemantapan dan pengisian ilmu sejarah topik terpilih dalam Sukatan Sejarah Tingkatan 5*. Kuala Lumpur: Fakulti Sastera dan Sains Sosial, Universiti Malaya.
- Ho, H. L. (2016). Pakatan politik berasaskan kaum: Kerelevanan dan kelangsungan jawatan Timbalan Ketua Menteri Sarawak (1963-2016). *Jebat*, 43, (2), 100-123. <http://journalarticle.ukm.my/10642/>.
- Ho, H. L. (2012). Orang Cina dan penglibatan dalam politik di Negeri Sarawak, 1841-1963. *Jurnal Sejarah*, 20 (20), 1-26. <https://juku.um.edu.my/index.php/SEJARAH/article/view/9235>.
- Ho, H. L. (2014). Penglibatan orang Cina dalam gerakan Komunis di Sarawak, 1924-1974. *Jurnal Sejarah*, 23 (1), 73-98. <https://doi.org/10.22452/sejarah.vol23.no1.4>.
- Ho, H. L. (2001). Penyerahan Sarawak kepada Kerajaan British, 1946-1951. Malaysia dari segi Sejarah. *Jurnal Persatuan Sejarah Malaysia*, 29, 43-73.
- Ho, H. L. (1999). Perjuangan Sarawak United People's Party (SUPP), 1959-1963 Malaysia dari segi Sejarah. *Jurnal Persatuan Sejarah Malaysia*, 27, 35-50.
- Ho, H. L. (2000). Pertubuhan-pertubuhan Sosiopolitik di Sarawak, Tahun 1946-1963 Malaysia dari segi Sejarah. *Jurnal Persatuan Sejarah Malaysia*, 28, 72-117.
- Jawan, J. A. (1994). *Iban politics and economic development: Their patterns and change*. Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Jawan, J. A. (1991). Political Change and Economic Development among the Ibans of Sarawak, East Malaysia. [Unpublished doctoral dissertation]. The University of Hull.

- Lee, K. H., & Tan, C. B. (eds.). (2000). *The Chinese in Malaysia*. Oxford University Press.
- Lee, Y. L. (1981). *Penduduk dan petempatan di Sarawak*. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Leigh, M. (1970). Party formation in Sarawak. *Indonesia*, 9, 189-224.
https://ecommons.cornell.edu/bitstream/handle/1813/53482/INDO_9_0_1107140684_189_224.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Leigh, M. (1988). *The rising moon: Political change in Sarawak*. Antara.
- Malike Brahim. (2011). *Konflik dalam pendemokrasian politik Sarawak*. IBS Buku Sdn Bhd.
- Najihah Abdul Mutalib. (2009). Pencapaian masyarakat Melayu Sarawak dalam bidang pendidikan sebelum dan selepas merdeka. *Jurnal Pengajian Melayu (JOMAS)*, 20, (1), 219-240.
- Nidzam Sulaiman. (2006). *Pakatan dalam politik Sarawak*. Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Ooi, K. G. (2001). *Dunia di seberang sungai: Pendidikan di Sarawak dari zaman pemerintahan Brooke hingga ke pentadbiran Pejabat Tanah, 1841-1963*. Penerbit Universiti Sains Malaysia.
- Ong P. L., Ong P. H., Sivapalan Selvadurai, Marsitah Mohd Radzi, & Badariah Saibeh. (2014). The making of Malaysian solidarity: A historical look at education and social cohesion in Sarawak. *Geografia*, 10 (1), 36-48.
<https://ejournal.ukm.my/gmjss/article/view/18363/5788>.
- Porritt, V. L. (1997). *British colonial rule in Sarawak 1946-1963*. Oxford University Press.
- Pringle, R. (2010). *Rajahs and rebels: The Ibans of Sarawak under Brooke rule, 1841-1941*. Universiti Malaysia Sarawak.
- Roff, M. F. (1973). *Political change in East Malaysia, 1962-1972: Organisation, mobilisation, and incorporation*. [Unpublished doctoral dissertation]. Columbia University.
- Rudi Affendi Khalik. (2016, March 2). Rakan dedah senjata sebenar Rosli Dhobi bunuh Duncan Stewart. *Sarawak Voice*. <https://sarawakvoice.com/2016/03/02/rakan-dedah-senjata-rosli-dhobi-bunuh-duncan-stewart/>.
- Ruslan Zainuddin, Mohd. Mahadee Ismail, & Zaini Othman. (2005). *Kenegaraan Malaysia*. Oxford Fajar Sdn. Bhd.

Sabihah Osman. (1990). *Perkembangan pelajaran Bumiputera Sarawak*. Dewan Bahasa dan Pustaka.

Sanib Said. (2010). *Malay politics in Sarawak: 1946-1966*. Penerbit Universiti Malaysia Sarawak.

Sarawak Gazette. (1941, April 1).
https://www.pustakasarawak.com/gazette/gazette_detail.php?iud=1941.

Sarawak Gazette. (1947, January 2).
https://www.pustaka-sarawak.com/gazette/gazette_detail.php?iud=1941.

Sarawak Gazette. (1950, January 7).
https://www.pustaka-sarawak.com/gazette/gazette_detail.php?iud=1941.

Sarawak Gazette. (1956, August 31).
https://www.pustaka-sarawak.com/gazette/gazette_detail.php?iud=1941.

Sarawak Gazette. (1956, November 30).
https://www.pustaka-sarawak.com/gazette/gazette_detail.php?iud=1941.

Sarawak Gazette. (1959 September, 30).
https://www.pustaka-sarawak.com/gazette/gazette_detail.php?iud=1941.

Sarawak Gazette. (1962 January, 31).
https://www.pustaka-sarawak.com/gazette/gazette_detail.php?iud=1941.

Sarawak Gazette. (1963, August 31).
https://www.pustaka-sarawak.com/gazette/gazette_detail.php?iud=1941.

Searle, J. R. (1983). *Intentionality: An essay in the philosophy of mind*. Cambridge University Press.

Suffian Mansor. (2012). Islam dalam politik Sarawak 1959-1980: Satu tinjauan umum. *Malaysia dari Segi Sejarah*, 40, (3), 44-53.
<http://myrepositori.pnm.gov.my/handle/123456789/3627>.